

Politik, ILSA och skolans relevans och mening

Mats Björnsson, tidigare analytiker inom Skolverket och ämnesråd vid Utbildningsdepartementet

PISA blev i slutet av förra året det allmänna signalordet för krisen i svensk skola. De allra flesta – dock inte alla – tycks ha accepterat resultaten som publicerades som giltiga, dvs. att det skett ett substantiellt kunskapsstapp bland skolelever de senaste 15-20 åren. Diskussionen har sen dess kommit att handla om dels vad det är vi ser i detta, dels politikernas fokusering på frågor om orsaker och ansvar och på mer eller mindre genomtänkta åtgärdsförslag.

Jag vill i det här inlägget först ge en komprimerad bild av hur den svenska grundskolan framstår i ljuset av de internationella kunskapsmätningarna och ställa några frågor om hur vi kan se på det. Jag kommer att använda samlingstermen ILSA (International Large Scale Assessments) för dessa mätningar. Jag vill utifrån det ställa några frågor om skolans relevans och mening.

Den genomgång jag gjort av vad de senaste 18 årens ILSA säger om den svenska grundskolan visar både en bild som är rätt väl känd och en som är mindre väl känd. De studier som inkluderas visas i följande tabell.

Benämning	PISA	TIMSS	PIRLS	ICCS	ESLC
Ansvarig org.	OECD	IEA	IEA	IEA	EU-Kommis- sionen
Population	15-åringar	åk 4, åk 8	åk 4	åk 8	åk 9
Kunskapsomr.	Läsförståelse Matematik Naturvetenskap Problemlösning (2012)	Matematik Naturvetenskap	Läsför- ståelse	Medborgar- kunskaper	Två största främmande språken
Periodicitet	3 år	4 år	5 år	7 år	Oklar
Första mätn.	2000	2003 (1995)	2001	2009	2011
Senaste mätn.	2012	2011	2011	2009	2011

Totalt sett har 35-40 mätningar genomförts under perioden. När t.ex. TIMSS 2011 genomfördes så innefattade den således fyra mätningar; matematik respektive

naturvetenskap i såväl årskurs 4 som årskurs 8. Mätningarna innehåller alltid en relativt omfattande enkät del som besvaras av skolledare och elever, och ibland också lärare, och i några fall föräldrar. Fokus i genomgången har riktats dels mot vad mätningarna säger om skolmiljön i vid mening (där enkätsvaren utgör basen), dels mot resultaten på kunskapsproven.

Skolmiljön – både positiva och mindre positiva inslag

Svenska elever visar sig tillhöra dem som i minst utsträckning anser sig utsatta för dålig behandling av sina kamrater. Även t.ex. relationer mellan elever och lärare samt klassrumsklimat visar en relativt ljus bild. När det kommer till arbetsron i klassrummen är bilden mer splittrad. De flesta data – från såväl lärare som elever och skolledare – tyder på att det ganska ofta är stökigt och sen ankomst vanligt. Svenska lärare säger dock att de i liten grad, jämfört med andra länder, anser att stökigheten negativt påverkar lärandet. Lektioner som handlar om läsning (svenska) synes visa en mindre negativ bild än där det handlar om matematik. På frågor till lärare om hur de ser på sin yrkessituation är de svenska svaren nedslående; nästan inga andra länders lärare ger uttryck för ett så starkt missnöje. Skolledare tillfrågas också t.ex. om vad de prioriterar i sitt arbete, och det är tydligt att skolledare i nordiska länder uppvisar en betydligt mer nedtonad profil än sina kolleger i andra länder, i vart fall vad gäller uppföljning av elevers resultat o.d.

Kunskapsutvecklingen – nedåt men inte bara!

När det gäller kunskapsutvecklingen i läsning och matematik enligt ILSA så är nedgången inom bägge dessa fält tydlig. I årskurs 4 sker en nedgång i läsförmåga från toppnivåer på 90-talet och 2001 till en nivå strax över ett internationellt genomsnitt 2011. Bland 15-åringarna sjunker nivån i såväl läsning som matematik från god nivå till en som ligger under OECD-snittet.

I naturvetenskap är bilden mer splittrad. I årskurs 4 går tendensen uppåt och ligger över OECD/EU-snitt medan resultaten tydligt gått ner vad gäller de äldre eleverna (14-15-åringarna). Proven i medborgarkunskaper 1999 och 2009 tyder i stället på en relativt hög och ganska oförändrad nivå; endast ett fåtal länders elever nådde bättre resultat. Och i engelska är kunskaperna utmärkta hos de svenska eleverna, enligt en rad jämförande undersökningar; den senaste en europeisk studie 2011. Även vad gäller digitala förmågor kan en viss bedömning göras, eftersom tre PISA-prov genomförts 2009 och 2012 parallellt med papper-och-penna-prov. Vid en sådan jämförelse presterar svenska elever signifikant bättre internationellt sett på de digitala proven.

Det kan också noteras att de yngre eleverna (9-10-årsåldern) i internationell jämförelse har bättre resultat sammantaget än de äldre eleverna. Det mönstret har funnits i många år.

Mätningarna ger – trots allt – värdefulla indikationer

Naturligtvis är detta mätningar som inte säger Sanningen, lika litet som andra mätningar eller undersökningar. ILSA består vid det här laget av ganska många studier och de får ses som välgjorda, varför det vore dumt att bortse från dem. Problemet är knappast mätningarna och kvaliteten på studierna i sig, utan snarast den vikt de tilldelats och den dominans de fått när ett nationellt skolsystem värderas. De mäter – givetvis – vad som går att mäta med prov och de speglar bara en del av läroplansmålen. Ett problem är också att de inte omges av bred forskning som kan sätta in resultaten i ett sammanhang. Men är vi intresserade av utveckling av kunskaper hos svenska elever finns tyvärr nästan inga andra källor att tillgå.

Hur ska man tolka resultatbilden? Nedgången inom flera kompetensområden är tydlig, men bilden är också varierad. Det ser ut som att inom de områden där eleverna upplever en större relevans – och där resultaten kan förmodas hjälpas upp av elevernas liv utanför skolan – så är bilden av kunskapsnivån ljusare. Det gäller t.ex. engelska och digital kompetens, kanske även medborgarkunskaper. Även skolmiljön visar en varierad bild, som långtifrån saknar positiva inslag.

En skola för morgondagens samhälle?

Debatten i Sverige förs mot en bakgrund där det ofta uppfattas som självklart att den skola vi känner sedan mycket länge – med sina skolämnen, lektioner, bänkar, läxor, prov och betyg – är den vi ska ha även i framtiden. Progressiva idéer och idéer om en mer demokratiskt fungerande skola försköt sättet att se. Framför allt bidrog den allmänna moderniseringen i det svenska samhället till en viss modernisering också av skolan, t.ex. i relationen mellan vuxna och barn. Idag verkar detta har tryckts tillbaka och krisen i skolan (som nu faktiskt har växt fram som en kris) tolkas ofta som att skolan i stället har fjärmat sig från lektioner-läxor-prov-betyg och att en form av återgång är nödvändig. Det talas ofta om att ett ”kunskapsförakt” har brett ut sig sedan 70-talet. Jag vet inte, men misstänker, att det är kritiken av faktapluggande som då avses.

Upplever dagens svenska barn och unga skolan som mindre relevant eller meningsfull? Det är en intressant fråga. Den går knappast att få svar på genom enkäter. Det finns tecken i ILSA på att svaret kan vara både ja och nej. De svenska

nationella attitydundersökningarna som gjorts regelbundet i tjugo år visar inte på något allmänt minskat engagemang för skolarbete.

Relevansfrågan går djupare än så och rör vid distinktionen mellan yttre och inre motivation. Skolan har ett meritvärde och detta är i vart fall de litet äldre eleverna starkt medvetna om; att plugga och klara skolan uppfattar säkert många elever, fr.a. från medelklassfamiljer, som något som är bra för deras framtid. Några ser inte detta meritvärde för sin egen del och struntar i skolan. Men säger detta något om relevansen i det skolan erbjuder?

Det samhälle som växer fram kan beskrivas på många sätt. Ett är att vi får ett mer konkurrensbetonat och hårdare klimat och arbetsmarknad (samtidigt som vi ges föreställningen om att vi kan kräva och välja). Ett annat att vi har fått och får en mängd tekniska och andra verktyg när vi ska lösa problem, vilket reser sina frågor om vad som är viktig kunskap. Ett tredje är att det är mycket osäkert vad vi ska arbeta med och hur vi ska arbeta i en globaliserad värld. Frågan kan ställas om skolan i sina traditionella former (och innehåll?) erbjuder den grund som behövs. Är det vi ser nu inte så mycket en kris av fallande PISA-resultat som en kris i termer av relevans och mening? En skola som hamnat i otakt med tiden och det samhälle som växer fram? Frågan är öppen men värd att ställas.

För att komma åt rapporten som refereras gå till: http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D3263